

K čemu je myšlení?

Ladislav Hejdánek

in: Mlat, Ladislav Hejdánek (vyd.), Praha: samizdat, 1950, č. 2, str. 1–2 (25. 2.) ◆
publikace

◆ článek, česky, vznik: 25. 2. 1950

◆ article, Czech, origin: 25. 2. 1950

K čemu je myšlení?

Motto: „Lidé myslí příliš rychle a žádají příliš mnoho. Nespokojují se studiem, chtějí výsledky. Nekladou si za čest myslit dobře, bezpečně, vycházet z dobře uspořádaných kritérií, ale myslit *mnoho*, hojně a mnoho.“ Fangen.

Lidé dovedou být podivuhodně vynalézaví v extrémech. Je to pohodlné, protože člověk nemusí myslit přesně a vážit slova; za druhé to je silné či přesněji silácké, je v tom zdání síly a rigorosnosti, čemuž se honosně říká „myšlenková odvaha“; je v tom často i zoufalý odpor proti středocestnosti; vždy to je útěk od skutečnosti a počátek idealismu (od slova idealisovati). Vzrůst extremnosti je vázán na účast jiných lidí: potřebuje tleskající klaku a karikaturu nepřítele. Ale především a za prvé každý extrém žije z extrému opačného; bez něho by umřel, bez něho je zcela nemožný, ba nemyslitelný. A chcete-li likvidovat extrémy (chcete-li, neboť někdy je třeba extrémy vyrábět), pak začněte přesně, střízlivě a uváženě hovořit.

O to bych se chtěl pokusit v těchto řádcích. Reakcí na „čistý intelektualismus“ vcházíme do období, které je přemrštěné praktické. Zatím co můžeme ještě tu a tam zaslechnouti uprášené i oprášené výroky o „účasti na myšlence“, poslední to dozvuky myšlenkového l'art-pour-l'artismu, všechny základy nového lidského úsilí se pohnuly směrem k činům, k práci, k *věcem*. Tam myšlenka, zde věc jako poslední kvalita *lidského* života. Možno-li si vůbec pomyslit důkladnější opak? Co věcného říci, co učinit, abychom tento nový extrém odsunuli tam, kam skutečně patří: na periferii konsensu moderních lidí?

Je třeba naléhavě zdůraznit, že životním úkolem člověka rozhodně a v žádném případě není podat snad nějaký intelektuální, teoretický, myšlenkový výkon. A to prostě proto, že životním úkolem lidským vůbec není podat nějaký výkon, ať už je jakéhokoliv druhu a ať se týká kteréhokoli oboru. Myšlení nesporně má sloužit a v žádném smyslu není nejvyšší sférou lidského ducha. Základní otázkou však je: čemu sloužit? Má snad být nástrojem jiným lidským výkonům, má být oporou jiné oblasti lidské činnosti, kterou snad prohlásíme za nejvyšší? Očividně nikoli, neboť se dopouštíme stále téže chyby. Opakuji: *nejde vůbec o to, podat nějaký výkon*. Ale oč tedy jde?

Tu ovšem je třeba předeslat, že se nehnevme z místa, nejsme-li ochotni revidovat (všichni, neboť nejde o revizi, nýbrž především o ochotu k ní) své pojetí člověka a pojetí lidského poslání. Otázka: k čemu je myšlení, smí být položena tam a jedině tam, kde jsem hotov revidovat především své myšlení, to jest všechnu tu myšlenkovou nedbalost, polovičitost, všechno to lajdáctví, neodpovědnost, nedostatek vytrvalosti, nepřesnost a tak dále: mohl bych pokračovat, jak dlouho byste chtěli. Tím vším chci naznačit, že naše otázka se stává nemístnou až i nechutnou v ústech toho, komu je

zástěrou jeho vlastního myšlenkového manka. Na místě je tato otázka pouze tam, kde je ochota ke skutečné revizi (nejenom k nějakému pochybovačnému, bezvýhlednému závěru-nezávěru); a to znamená pouze tam, kde opravdově hledáme, v čem je náš úkol a naše poslání, kde opravdově usilujeme o správnou nebo alespoň správnější interpretaci smyslu lidského myšlení, a kde tím tedy opravdově toužíme po nápravě svého vlastního myšlení. Kdo se ptá jinak (pakliže už se vůbec ptá), lépe by mu skutečně bylo, aby byl zavěšen žernov osličí na hrdlo jeho...

Stručně řečeno, má člověk na tomto světě dvojí poslání; nebo přesněji: jeho poslání má dvě stránky. Biblicky se to vyjadřuje tak, že člověk je stvořen 1) k obrazu Božímu a 2) k panování nade vší zemí. Nejde ovšem o dva různé, od sebe oddělené obory: člověk má zvládat přírodu a svět tak, aby tím manifestoval vladařství Boží. Interpretováno pro naši otázku: myšlení lidské má být mocným nástrojem zvládnutí celého světa, ale má být zároveň (zároveň, tj. najednou) manifestem Boží svrchovanosti. Tento manifest je představován dvojí (a nejlépe dvojjedinou) loajalitou: předně k Bohu samému a za druhé ke všemu Božímu stvoření. Biblicky je to opět vyjádřeno jako milování Boha a milování bližního (při čemž, kdo nemiluje bratra svého, jak by mohl milovat Boha, kteréhož neviděl?). A milovat bližního je přikázáno ne proto, že by byl nějak výjimečně hoděn té lásky, nýbrž že je synem téhož Otce jako já. Tu je patrný počátek milování *všeho* stvoření. Sv. František z Assisi nemůže být podezírán z romantismu; a jeho láska ke všem Božím tvorům chová v sobě něco hluboce, hluboce správného a sympatického.

Užil jsem už několikrát termínu, o němž soudím, že je adekvátnější než ostatní, totiž že jde o vnášení pravdy, spravedlnosti, pokoje atd. mezi lidi, do společnosti a jejich institucí, do vší lidské činnosti, a tedy také do myšlení. Je chybou myslet si, že myšlením (vědou, filosofií) odhalujeme *pravdu*, neboť pravda nikdy není předmětem zkoumání tak, jako jsou věci na tomto světě; odhalovat, poznávat můžeme leda skutečnost, pravdu však musíme do svého poznání a do skutečnosti vnášet.

Myšlení je pro člověka obrovskou mocí a pomocí; není pouhým nástrojem, pasivním nástrojem, nýbrž má svou vnitřní *dynamis*, která člověka vede. Dříve však než správné myšlení je jakási upřímnost a přímot ducha, *veritas animi*; a kde se jí nedostává, tam nejsou předpoklady ani pro správné myšlení. Proto první starostí je a musí vždy být právě tato *veritas animi* a nikoli ona praktičnost. Právě v této věci je pragmatismus neodvolatelně vedle; a nejen pragmatismus. *Věc, pragma, se nikdy nesmí stát poslední, nejvyšší kvalitou*, věcnost není posledním lidským určením. Bude-li to lidem jednou jasné? Anebo alespoň nám? *Amica res, magis amica veritas*. Na to pamatujte všichni vy, kteří byste měli chuť stále jen mávat fakty. Fakta nejsou všechno; a ani lidská praxe není všechno.

Ostatně soudím, že tyto poznámky jsou zcela nedostatečné a že bude třeba psát, mluvit, přednášet a dokazovat tyto věci ještě mnohokrát, aby mohlo být dosaženo jakés takés jasnosti a srozumitelnosti.